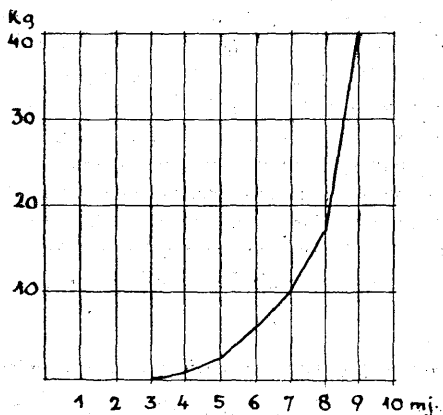

O ČEMU ZAVISI USPJEH KOD UZGOJA TELETA

Brigu o teletu treba voditi, još dok je u utrobi krave, jer ako pravilno držimo i hranimo steonu kravu, razvijat će se i tele pravilno.

U početku steonosti plod se slabo razvija (do 6 mjeseci), pa zato nije potrebno povećati krmni obrok. Za steonu junicu i kravu najbolja je hrana ljeti paša, a zimi dobro zeleno sijeno uz stočnu krmu (silazu, repu) i dodatak soli. Sa steonom životinjom treba blago i oprezno postupati već u početku. Oplođeno jaje prvih 11 dana ne drži se čvrsto maternične sluznice, i svaki jači potres može dovesti do pobačaja. Pri koncu steonosti treba sa životinjom isto tako vrlo pažljivo postupati. Za vrijeme steonosti hrana treba da je kvalitetna i zdrava (ne smije biti pokvarena, pljesniva, trula, smrznuta i t. d.). Osim toga ne smije se davati prevelika količina silaže i džibre, a voda za napajanje mora biti ustajana.

Steonim prvotelkama treba 10 sedmica prije teljenja, a steonim kravama 6—8 sedmica prije obrok poboljšati. To je potrebno ne samo radi toga, što se plod

Krivulja težine goveđeg ploda (fetusa) po Esskuchen-u

razvija, nego i zbog toga, što steona životinja treba prikupiti dovoljno rezervne hrane za slijedeću laktaciju. Tako na pr. junica ili krava oko 500 kg teška u početku steonosti treba u dnevnom obroku 5 kg srednjeg livadnog sijena, 5 kg kukuruzovine, 10 kg krmne repe i 1 kg pšeničnih posija, a usto još i mineralnih tvari (soli i vapna). 6—10 sedmica prije teljenja treba zamijeniti srednje livadno sijeno vrlo dobrim djetelinskim ili lucerninim sijenom; mjesto kukuruzovine davati ćemo dobro livadno sijeno, smanjiti ćemo krmnu repu, a prema kvaliteti sirove krme odredit ćemo količinu krepke krme i dodati usto soli. Životinje ne valja preobilno hraniti, jer kako joj se u nutarnjim ogranima taloži mast, otežat će joj se i porod. Moramo paziti i na probavu. Da li je probava normalna, vidimo po konzistenciji balege, koja može biti presuha ili premekana, pa prema tome valja i krmiva u obroku kombinirati.

Da se plod pravilno razvija, a životinja da prikupi potrebne rezervne hranjive tvari, treba da u obroku bude i svih potrebnih hranjivih tvari, a poglavito

bjelančevine, mineralnih tvari i vitamina. Dobro sijeno od djeteline ili lucerne sadrži dosta bjelančevine, mineralnih tvari i vitamina A (karotin). Vitamin D stvorit će steona životinja sama, ako je redovito za sunčana vremena puštamo u ispus. To će kretanje na zraku i suncu povoljno utjecati na promet mineralnih tvari, a i inače i na sam porod (lakši porod).

1—2 dana prije teljenja valja smanjiti obrok surove i krepke krme. Pravilnom prehranom valja spriječiti, da ne dođe do začepa, koji nepovoljno djeluje kod porođajne groznice, a krava će se teže očistiti. Osim toga valja paziti kako vime nalijeva. Ako vime jako nabrekne, valja ga lagano natrti mašću ili ga obložiti mlačnim oblozima uvarka trina od sijena. Lagan hod kod krave s napetim vimenom također djeluje kao masaža. Samo ako krava oboli od upale vimena, treba joj vime prije teljenja izmusti, inače ne. Poslije teljenja treba davati manje količine lako probavljive krme, pa topli napoj.

Što sve treba kod poroda?

Kod većih stada goveda treba imati posebnu prostoriju za teljenje (porodilište). Inače prije teljenja treba stajalište krave očistiti, raskužiti i obilno nastrijeti slamom. Osim toga treba još pripremiti dovoljno čiste stelje, kabao čiste vode, sapun, koje raskužno sredstvo (jod, kreolin, pa vazelin i pletena užeta, ako bi možda trebalo izvlačiti tele i t. d.). Dok još krava stoji, valja joj oprati stražnji dio (stidnicu, stražni dio vimena, rep). Kod teljenja najprije se pojavi vodeni mješur, koji širi porođajne putove, i on se ne smije probiti. Ako je porođaj normalan, pojavi se najprije od teleta glava i papci prednjih nogu i krava se bez pomoći oteli. Ako je porođaj nepravilan, treba najprije ispraviti sam položaj teleta, a onda tek tele izvući napolje. Za pomoć kod teljenja hoće se naročito iskustvo i posebna pažnja. U težim slučajevima treba svakako pozvati veterinaru. Nehigijenskim, nepravilnim i grubim postupkom kod teljenja pozlijedit ćemo porođajne organe, a to ima za posljedicu upale i pojavu izraslina, koje sprečavaju oplodnju.

Kako se postupa sa teletom nakon teljenja?

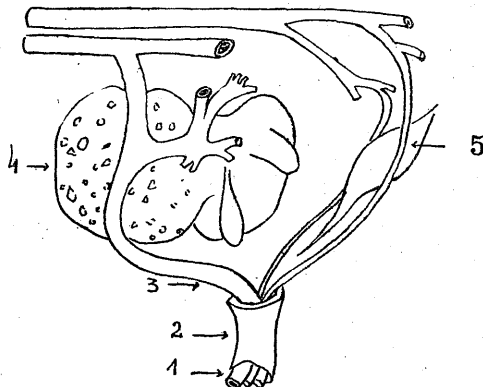
Teletu treba nozdrve očistiti od sluzi. Ako se pupčani tračak ne otrgne sam, otrgnut ćemo ga 4 prsta od trbuha. Krv iz njega istisnemo prstima i raskužimo ga (umočimo) jodnom tinkturom. Na njegu pupka treba osobito paziti, jer kroz njega kao na otvorena vrata ulaze zarazne klice (upala pupka, zglobova, zarazni proljev, stanoviti oblici pneumonije i t. d.). Zato treba pupak češće raskužiti (poslije tri do četiri dana osuši se, a nakon 10—14 dana otpadne). Temperatura staje je niža od tjelesne temperature krave (39°C), a osim toga je tele vlažno. Zato treba paziti, da u staji nema propuha. Obično krava liže tele i tako ga osuši, a time mu ujedno pospešji i optok krvi. Pritom moramo paziti, da krava teletu ne ozlijedi pupak. Dobro je osušiti tele trljajući mu kožu gužvom od čiste slame.

Kakav način držanja utječe na zdravlje teleta?

Novija iskustva su pokazala, da prirodni način držanja (hladan uzgoj) teladi povoljno utječe na njihovo zdravlje, otpornost, prirast i kasniju produkciju. Radi toga je probitačno, da tele, pošto se osuši, prenesemo pod nadstrešnicu, koja je s južne strane otvorena i ima ispus. Telad držimo pod nadstrešnicom u obilno nastretim drvenim kavezima za vrijeme napajanja. Poslije napajanja otvorimo

vrata od kaveza, da se telad slobodno kreće u ispustu u svako doba godine, t. j. ljeti i zimi.

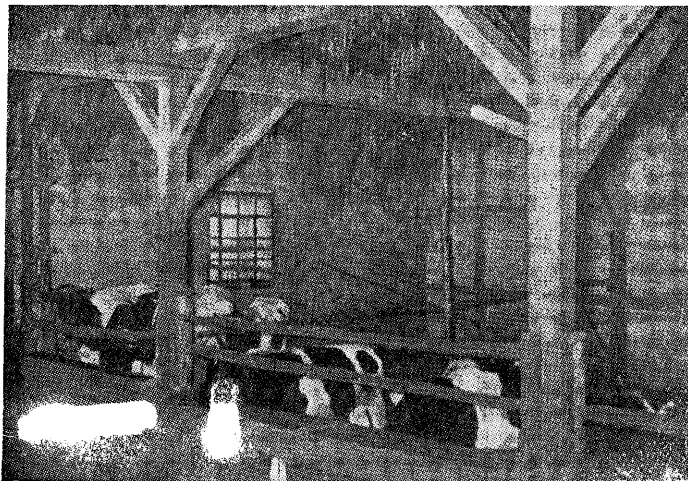
Kod nas su pravljene pokusi s prirodnim načinom držanja teladi na Fakultetskom dobru Maksimir u Zagrebu, na Fakultetskom dobru Slatina kod Sara-

Kroz pupak mogu prodrijeti zarazne klice u tijelo

1 Pupčane krvne žile, 2 Pupak, 3 Pupčana žila krvnica (vena), 4 Jetra s gnojnim mjestima, 5 Mjehur

jeva, a na takav način uzgajaju telad u većem opsegu na Poljoprivrednom dobru Brestovac (Belje). Spomenuti pokusi su pokazali, da telad kod prirodnog načina

Držanje mladih goveda u ograđenoj šupi povoljno utječe na zdravlje i uspjeh u uzgoju

držanja ne poboljšava, a izdrži niske temperature i da troši više hrane, ali zato i bolje raste.

Ovakav način držanja teladi treba u prvom redu preporučiti većim posjedima. Tamo se drži veći broj goveda u stajama, gdje je obično uza svu ventilaciju stajski zrak pokvaren, pa radi toga i štetan po zdravlje goveda. Poznato je, da već 0,5‰ sumporovodika i 2—2½‰ amonijaka štetno djeluje na zdravlje životinja. Osim toga nepovoljno djeluje veća koncentracija ugljičnog dvokisa i vlaga. Sve to smanjuje otpornost životinja, a osobito mladih.

Za prirodan način držanja treba životinju i shodno hraniti, jer ona mora stvoriti masni sloj, koji će je pod kožom i gustom dlakom zaštititi od niskih temperatura.

Ako ne možemo na takav način uzagajati tele, valja ga svakako 2—3 dana nakon teljenja udaljiti od krave i smjestiti ga u teličnjak, koji je odvojen od kravljе staje. U teličnjaku su boksovi, a u svakom boksu po jedno tele. Kasnije ćemo telad staviti u zajednički boks ili prostoriju, gdje se slobodno kreće.

I naši mali seljački proizvođači mogu iz dosadašnjih pokusa o prirodnom načinu držanja teladi crpsti pouku, da mlada goveda treba što više držati vani; staje treba uvijek dovoljno zračiti i smatrati ih samo skloništima za stoku.

Izbor teleta

Pošto se krava oteli, valja nam odlučiti, da li ćemo tele ostaviti za uzgoj ili ćemo ga odrediti za klanje. Samo tele dobrog porijekla i dobro građeno treba ostaviti za uzgoj, jer su i uzgojni troškovi dosta veliki. Kod izbora treba paziti i na porijeklo majke i oca, na njihovo zdravlje, konstituciju, plodnost, iskorišćivanje hrane, duljinu života, proizvodne sposobnosti (mliječnost), količinu masti i prirast. Tele ne smije biti preslabo razvijeno, uleknutih leđa, previsokih ili prekratkih nogu, tanke kože, s prerijetkom dlakom, rahitično i t. d. Tele od prvotelke obično ne ostavljamo za rasplod. Isto tako kod dvojki raznog spola ne ostavljamo za rasplod žensko tele (oko 90% neplodno). Ali i dvojci istog spola nisu poželjni za daljnji uzgoj. Tele, određeno za klanje, izlučit ćemo najranije za 3 sedmice nakon teljenja.

Donja tabela nam pokazuje, koliki su prehrambeni troškovi za tele razne početne težine, ako ga hranimo punim mlijekom i prodamo, kad dosegne 70 kg. žive vage.

Težina kod poroda kg	Potrošeno punog mlijeka lit. (za kg prirasta 10 lit.)	Vrijednost punog mlijeka		Vrijednost teleta 70 kg teškog (Dim 120 kg žive vage)
		(Dim 15 po lit.)	(Dim 20 po lit.)	
30	400	6.000.—	8.000.—	8.400.—
35	350	5.250.—	7.000.—	8.400.—
40	300	4.500.—	6.000.—	8.400.—
45	250	3.750.—	5.000.—	8.400.—
50	200	3.000.—	4.000.—	8.400.—

Uzgoj teleta

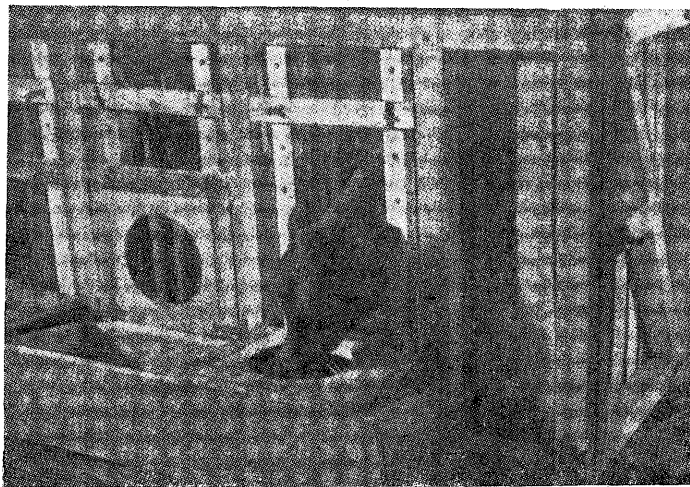
Uzgoj teleta možemo razdijeliti u 4 perioda: 1. kad se tele privikava na hranu (mlijeko), 2. kad prelazi s punog mlijeka na obrano uz dodatak sijena i krepke krme, 3. kad s obranog mlijeka prelazi na samu voluminoznu i krepku krmu, 4. kada prelazi na samu pašu.

Kritički period za zdravlje teleta jesu dva do tri dana iza poroda. Ako u to doba pravilno postupamo s teletom, ima nade, da će i daljnji uzgoj biti uspješan.

Prvo mlijeko: mljezivo (kolostrum) vrlo je važno za zdravlje i napredak teleta. Njegov se sastav razlikuje od običnog mlijeka.

	Mljezivo	u %	Obično mlijeko
voda	74,7		87,4
bjelančevina	17,0		3,6
mast	4,5		3,6
mliječni šećer	2,3		4,7
mineralne tvari	1,5		0,7
	<hr/>		<hr/>
Ukupno	100,0		100,0

Tele puštamo sisati, pošto se krava očisti. Želudac (sirište) teleta je iza poroda malen te ne može primiti veće količine mlijeka (pola do jedne litre na obrok), pa zato tele treba da siše 4 do 6 puta na dan. Kravu treba izmusti iza svakog sisanja ili barem dva puta na dan. Izmuženo mlijeko možemo iskoristiti za drugu

Boksovi za telad s napravama za kante za napajanje

telad, staru 1. do 4. dana, ili ga dati kravi kao napoj. Mljezivo je teletu prijeko potrebno. Ono sadrži osim gore navedenih hranjivih sastojina i mnogo vitamina A, riboflavina i askorbinske kiseline; djeluje purgativno, pa se tele očisti od t. zv. želučane smole. Od bjelančevina sadrži mnogo globulina, koji ima tu osobinu, da se brzo upije iz probavnih organa u krv. Time tele postaje otpornije. Druge sedmice dajemo puno mlijeko 3—4 puta, a poslije toga 3 puta na dan. Punog mlijeka dobije tele u količini od $\frac{1}{5}$ do $\frac{1}{7}$ tjelesne težine. Usto treba dati fine zelene otave ili djetelinjsko sijeno, pa smjesu krepke krme (na pr. prekrupa zobi, uljane pogače i pšenične posije). Krepkoj krmi dodajemo 1% krmnog vapna i koštanog brašna (u jednakim dijelovima) i 1% soli.

Evo naputka za prehranu teleta početne težine oko 40 kg radi orijentacije:

sedmica	1	2	3—5	6	7	8—9	10—12	13—16
puno ml. litara	4—6	7	8	6	6—4	2	(2)	(2)
obrano ml. lit.	—	—	—	2	2—4	6	8	8
krepke krme kg	—	0,07	0,2—0,3	0,3	0,5	0,75	1—1,5	1,5
otave kg	—	0,05	0,07—0,15	0,2	0,3	0,35	0,4—0,6	0,8—1

Ovako hranjeno tele potroši za 16 sedmica oko 400 lit. punog mlijeka, 550 do 600 lit. obranog, 70—90 kg krepke krme i 30—50 kg otave ili sijena.

Ako tele odbijemo sa 12 sedmica (tri mjeseca), onda od 10. sedmice postepeno smanjujemo količinu obranog mlijeka, a mjesto svake litre oduzetog mlijeka dajemo 1½ litre vode. Muško tele za rasplod treba da se hrani punim mlijekom najmanje 12 sedmica, a žensko tele najmanje 8 sedmica.

Da li da tele siše ili da se napaja?

Sisanje teladi ima svoje prednosti (dobiva uvijek toplo mlijeko i manje je posla), ali ni izdaleka kao napajanje. Zato ćemo u većini slučajeva preporučiti napajanje.

Koje su prednosti od napajanja?

1. Mlijeko dajemo teletu prema njegovoj težini (individualna ishrana), pa kontrolirajući težinu (prirast) ustanovljujemo, kako tele iskorišćuje mlijeko (to treba znati, kad odabiremo tele za rasplod).
2. Možemo točnije kontrolirati muznost krave u laktaciji.
3. Prvotelke se mogu odmah priviknuti na mužnju.
4. Tele se lakše odbije.
5. Sprečavamo, da ga majka ne zarazi.
6. Veći je mir u staji (kad puštamo telad na sisu, nastaje nemir u staji).

Na što treba paziti, ako hranimo tele mlijekom?

1. Da u jednom obroku ne dobije previše mlijeka.
2. Da dajemo uvijek toplo mlijeko. Ohlađeno mlijeko dulje se zadržava u želucu i ne grušta se, pa se probava poremeti.
3. Ako se poremeti probava (običan proljev), treba smanjiti količinu mlijeka, t. j. ispustiti jedan ili dva obroka i mjesto mlijeka dati čaj od kamilice.
4. Treba se držati reda u ishrani.
5. Treba se kloniti svake nagle promjene u ishrani.

Koje su posljedice, ako tele prerano ili naglo odbijamo?

Tele, koje se prerano ili naglo odbije, obično mršavi i zakržlja. Takovo tele dobiva ovakav izgled: ima duguljastu glavu, plitka i uska prsa, prazno je iza plećeta, rebra su mu plosnata, oštar mu je hrbat, šiljaste je zdjelice, slabo mu je razvijeno mišićje, na visokim je i tankim nogama i velikog je trbuha.

Kako treba hraniti tele iza odbijanja?

Iza odbijanja povećat ćemo količinu voluminozne (surove) i krepke krme pa će polugodišnje tele dobivati oko 1½ do 2 kg dobrog zelenog

sijena, sočne krme (mrkve, repe) od 1—4 kg i 1½ kg krepke krme. Prije 6 mjeseci nije probitačno pustiti tele na pašu (proljevi). Dok tele ne navrší 1 godinu, povećavamo mu dnevni obrok dobrog zelenog sijena na 2—4 kg, sočne krme na 5 kg, a krepke krme na 2 kg. Usto valja davati soli i vapna (15—20 g na dan), a po potrebi isto toliko koštanog brašna. Ako tele od godine dana ide na dobru pašu, ne treba mu davati krepke krme. Obično je kod nas paša slaba, pa mu treba davati zelene i krepke krme.

Uzgoju teleta u prvoj godini treba obratiti naročitu pažnju. Što je u toj godini propušteno, teško se nadoknađuje, a obično se osvećuje.

U drugoj godini prehranu teleta možemo ljeti ograničiti na dobru pašu, a zimi na dobru surovu ili sočnu krmu, kojoj dodajemo mineralnih tvari (soli i vapna).

U čemu se sastoji njega teleta?

Tele treba svaki dan redovito čistiti i često ga pregledavati, da li su ga napale uši, grinje i drugi nametnici. Uši se obično zadržavaju na čeonom grebenu, na vratu i na repnom korijenu. Najbolje ćemo telad očistiti od ušiju, ako je ošišamo, napadnuta mjesta isperemo octom i namažemo svinjskom mašću. Stelju treba ukloniti, a stajalište raskužiti. Lišaji se također pojavljuju najviše na teladi (gola mjesta na koži). U tom slučaju valja pri izboru za čišćenje raskužiti 3%-tnom rastopinom kreolina. Kraste na koži valja omekšati zelenim sapunom, a onda ih premazati jednom tinkturom. Na podvodnim pašnjacima može telad oboljeti od metilja, plućnih vlasaca i drugih nametnika. U tom slučaju valja zatražiti veterinarsku pomoć. Dakle telad ne valja nipošto puštati na zaraženi pašnjak.

Koje se bolesti pojavljuju za vrijeme uzgoja teladi?

Ne hranimo li telad ispravno, oboljet će od običnog proljeva. Prvih dana nakon poroda može oboljeti i od zaraznog proljeva, pa može uginuti, zatim od paratifusa (druge i treće sedmice nakon poroda i kasnije), zarazne upale pluća i porebrice, upale pupka i pupkovine, a osim toga može se zaraziti i od tuberkuloze. Ako sumnjamo na bolest ili ako se bolest već pojavila, moramo pozvati veterinaru, koji će odrediti, kako ćemo bolesno tele liječiti.

Kako ćemo spriječiti spomenute bolesti?

U prvome redu, ako telad držimo prirodnim načinom, ako je pravilno njegujemo i hranimo. Tako će postati otporna i ne ćemo imati gubitaka.

Koje su prednosti vlastitog uzgoja teladi?

Iako je uzgoj teladi skup, ipak ima svoje velike prednosti. U prvom redu podmladak, koji ostavljamo za rasplod, potjecat će od najboljih krava i od najboljeg oca, a zatim bit će prilagođen prilikama okoline (klimatskim i prehranbenim), pa ima garancije, da će takovo grlo biti zdravo i dobrih proizvodnih sposobnosti. Prodajna cijena junica i krava za rasplod obično je manja od proizvodnih troškova za uzgoj, ali se na sajmu i izvan sajma ponajviše prodaju grla nepoznatog porijekla i nepoznatih proizvodnih sposobnosti, a s prekrivenim manama, pa je u najmanju ruku rizično kupovati takove životinje, a često na njima gubimo, jer smo prisiljeni da ih prije vremena izlučimo iz rasploda i prodamo uz nižu cijenu.